

FATİH DÖNEMİNDE MÜDERRİS MÜZİSYENLER

Yrd. Doç. Dr. Recep Uslu

Edebiyat fakültesini bitirdi. Ansiklopedi yazarlığı yaptı. Doktorayla başlayan tarih çalışmalarını müzikoloji ile birleştirdi. Fatih ve Yavuz döneminde yazılmış müzik eserlerini, bilinmeyen bazı edvarları ilk defa tespit edip bazılarını yayınladı. Öğretim üyesi bulunduğu İTÜ TMDK Müzikoloji bölümünün yeniden yapılanması gerektiğini ortaya koydu. Bu kurumda hazırladığı "Türk Müzik Tarihi Kaynakları" projesinden müzik kaynakları ve bibliyografyası derslerini üretti. "Müzikoloji Kaynaklarına Giriş", "Türkçe Müzik Eserleri Kataloğu" adlı eserleri yayıma hazır haldedir.

Tarihe doğru araştırmaya gidildiğinde günümüzün müzik anlayışını aramak gibi bir durumla karşılaşırız. Bu nedenle öncelikle müziğin Fatih döneminde farklı adlarla anılmadığını belirtmeliyim. Ancak anlamayı kolaylaştırmak için günümüz terminolojisini kullanmak da bir ihtiyaçtır. Fatih döneminde halk müziğini temsil eden saz şairleri, sanat müziğini temsil eden müderrisler, saray erkanı olarak bir değerlendirme yapmak doğru değildir. Biraz sonra anaçığımız gibi Fatih döneminde bir medrese mezununun çok iyi kopuz çaldığını görüyoruz. Saz şairlerinden bazılarının Fâtih zamanında da yaşadığını Fuad Köprülü'nün incelemelerinden bilmekteyiz. Daha sonraki devirlerde tesbit edildiği gibi muhtemelen o devirde de Anadolu ve İstanbul'da saz şairleri aile, sohbet, düğün toplantılarında, bayramlarda, ramazan gecelerinde saz çalıp türkü, semai söylerlerdi.⁽¹⁾ Fâtih'in İstanbul'u aldıktan sonra da müzik varlığını devam ettirmiştir. İstanbul Kuruçeşme'de Yahudilerin saz ve hokkabaz ehli, Galata meyhânelerinde ise Rumların aynı şekilde saz ehli oldukları, özellikle balıkçıların bol olduğu deniz kıyısındaki bir çok meyhâneler ve Galata meyhâneleri hânende, sâzende, nutriblar açısından ünlüydüler. Yahudi meyhânelerinde "İsrail-peçe, yahudi-peçe" denilen kendilerine mahsus bir peçeyle görülen rakkaslar ve "mahub"lar vardı. İstanbul surları dışında yer alan ormanlık alanlarda, mesire yerlerinde, bağ ve bahçelerde⁽²⁾ Türkler gibi Hıristiyan ve Yahudiler de eğlenmeğe giderlerdi. Bu konuları çeşitli makalelerimde işlemişim.

Fâtih zamanında medrese eğitiminin bir düzene sokulduğu ve sahn-ı semen medreselerinin yaygınlaştırıldığı bilinmektedir. Bununla ilgili medrese tarihlerini anlatan kitaplarda bilgiler vardır.⁽³⁾ Bu noktada öncelikle dinî ilimlerin okutulduğu medreselerde müzik ile ilgili herhangi bir eğitim veya bilgi alışverişi var mıydı? Sorusuna cevap aramak gerekir. Bu sorunun cevabı benden önce Süheyl Ünver'i de uğraştırmıştır.⁽⁴⁾ Bazı araştırmalarda medreselerde müzik eğitiminin yapıldığı, müzik nazariyatının okunduğu belirtilmiş olsa da⁽⁵⁾ Fatih döneminde geleneksel sistemle medreselerde eğitim ve öğretimin devam ettiği düşünülürse öğrencilerden ancak dini ilimler ve Arapça öğrendikten sonra astronomi, matematik, kelam ve mantık okuyan bazı kişilerin müzik ile ilgilendikleri, herhangi bir sazı icra ile uğraşmalar bile, bu sahadaki eserleri hocalarından özel olarak okudukları, okuttukları veya bu konuda eser yazdıkları görülmektedir. Esasen o de-

virde bir Arapça veya Farsça müzik kitabı okuyabilmek veya yazabilmek için çoğunlukla medrese eğitimi almış olmak gerekirdi, ancak bu durum medreselerde müzik eğitiminin varlığını göstermesi için yeterli değildi.

Anlaşılan odur ki medrese eğitimiyle birlikte müziğe ilgi duyanlar ayrıca müzik dersleri alır ve öğrenirlerdi. Fâtih döneminde dinî ilimleri tamamlayıp kadı olarak görev alan Kastamonulu Mevlânâ Şems ve Mevlânâ Şâvûr gibi medreseden mezun olanların müzik bilmeleri de böyle olmalıdır. Bu kişilerin müzikle ilgilenmesi diğer kadınlar gibi kadılığa atanmalarına engel olmamıştır. Bütün bunlardan medreselerde okuyan kabiliyetli kişilerin medrese eğitiminin dışında müzik dersi aldıklarını ve kendilerini yetiştirdiklerini, yanlarında bulundukları sazları hocalarının sert veya yumuşak tutumlarına göre gizledikleri, medreseye açıkça bir müzik aletiyle gelmedikleri anlaşılmaktadır.

Hem medresede okumuş, hem de müzik öğrenmiş kişilerin sarayda görev almaları, devlet adamlarının etrafında bulunmaları, onların kaynaklarda anılmasına sebep olmuştur. Kaynakların araştırılmasından Fatih zamanında müzik bilen **Abdülkadir Gülâbî, Harîrî b. Mehmed, Mehmed b. Sufi Seyyid Ahmed, Mevlânâ Mehmed Siyah Kastamonî, Mevlânâ Şâvûr, Mevlânâ Şemsî, Sâgarî, Senâî, Şemseddin Nahîfî** adlı şahısların medrese eğitiminden sonra bir süre müderrislik yaptıkları anlaşılmaktadır.

Abdülkadir Gülâbî: Fâtih Sultan Mehmed zamanında Edirne'ye İran'dan gelmiş bir sanatkardır. Medrese eğitimiyle birlikte müzik öğrenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Edirne Sarayı'nda Şems-i Nahîfî ile bir müzik gösterisi yapmış, yenilgiyi kabul ederek saraydan çekilmiştir. Bu olayın İstanbul'un alınmasından önce olmuş, daha sonra Şehzâde Bayezid'in yanında bulunan Müeyyedzâde'nin himayesine girmiştir.

Harîrî b. Mehmed: Kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında şair olarak tanınan Harîrî b. Mehmed'in medrese tahsili gördüğü ve Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Kırsel Yusuf'un Fars

(1) Recep Uslu, *Fatih Döneminde Musiki ve Musikişinaslar*, basılmamış çalışma.

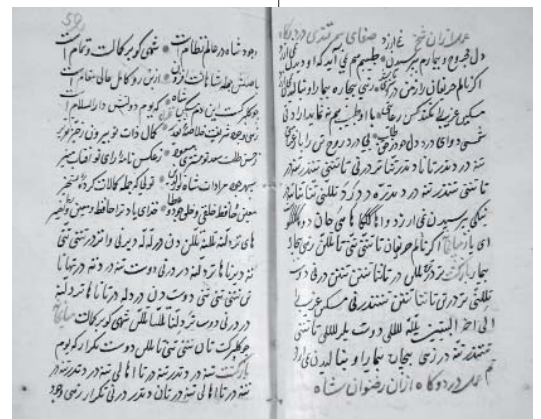
(2) Pakalın, Mehmed Zeki, "Eski İstanbul Bahçeleri", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, sy. 1-32, İstanbul 1917, s. 107

(3) Mesela Cahit Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, tür.yer.

(4) Ünver, *Fâtih Külliyesi*, s. 111, 116-117; C. Baltacı ve C. İzgî'nin çalışmaları da bunu göstermektedir.

(5) Rauf Yekta, "Ladiklî", *Anadolu Mecmuası*, I/1, İstanbul 1340, s. 10

Resim 1; Süleymaniye Kütüphanesindeki güfte mecmuasından bir sayfa.

(6) Behar, Cem, *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, İstanbul 1998, s. giriş ve bibliyografiya; Ubeydullah Sezikli, *Kırşehirli Nizamed-din İbn Yusuf'un Risale-i Musiki Adlı Eseri*, yüksek lisans tezi, 2000, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

(7) *Mecmua-i Güfte -2*, Süleymaniye Kütüphanesi; Bağdatlı, nr. 1002, vr. 67a, 123b

(8) Latifi, 200; Kınalızâde, I, 510

(9) *Mecmua-i Güfte -2*, vr. 80a, 81b

(10) Rifat Osman, *Edirne Rehim-ması* (haz. Ratip Kazancıgil), İstanbul 1994, s. 100

(11) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, yeni harfli baskı, III, 2

(12) Latifi, 113; Gelibolulu, s. 133

ça yazdığı *Risâle-i Mûsikî* sini 1469 (Şaban 873) tarihinde Türkçeye tercüme etmiştir.⁽⁶⁾

Mehammed b. Sufi Seyyid Ahmed: Yazdığı mecmuanın incelenmesinden Fatih zamanında müderrislik yaptığı anlaşılmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan mecmuanın sonunda Mehammed b. Sufi Seyyid Ahmed tarafından 877/1472'de yazıldığına dair ferağ kaydı olmakla birlikte (98b), en sonunda sayfa kenarlarında yazıyla 881/1476 ve 882/1477 tarihleri de görülmektedir. Mecmuanın başında ve sonunda Fatih Camiinin kütüphanesine ait olduğuna dair birer mühür vardır. İç kapakta yer alan bir notta Veliyyüddin Carullah Efendi'nin 1123/1711 tarihli bir notu yer almaktadır (vr. 1a). Bu bilgilerden mecmuanın Fatih medreselerinde eğitim veren Mehmed b. Sufi Seyyid Ahmed tarafından değişik tarihlerde, Fatih Sultan Mehmed zamanında oluşturulduğu, uzun süre Fatih Cami kütüphanesinde kaldığı, daha sonra Veliyyüddin Carullah kütüphanesine geçtiği anlaşılmaktadır. Mecmuada yer alan müzik kısmı Arapça ve Farsça olarak yazılmıştır. Mecmua üzerinde incelemeyle birlikte bu kısmın Türkçe'ye çevirisi bildirinin sonunda yer almaktadır.

Mevlânâ Mehmed Siyah Kastamonî: Candaroğulları zamanında Kastamonu'da medrese eğitimi gördüğü, dinî ilimlerle birlikte Arapça ve Farsça öğrendiği, Fâtih zamanında Edirne'ye geldiği bir süre müderrislik yaptığı söylenebilir. Şairliği olmamakla birlikte müzisyen olduğu, biri Farsça ve diğeri Arapça güfteli irak ve acem makamında iki bestesi bilinmektedir.⁽⁷⁾

Mevlânâ Şâvûr: Candaroğulları zamanında Kastamonu'da dini ilimleri öğrendiği medrese eğitiminden sonra, bir süre müderrislik, daha sonra kadılık yapmıştır. Dinî bilgisi yanında ilm-i edvarda/ mûsikîde maharetiyle de tanınmıştır. Fatih zamanında Edirne'ye gelmiştir. Tezkirelerde kaydedilen "Dolup gülyüzlü dilberlerle meclis döndü gülzâre/ Güle yer yok meger yapıştırım penbeyle divâre"⁽⁸⁾ gazeli Osmanlı Yahudi kültürüne de etki yapmış olan neva makamında bestelenmiş bir şiiirdir. Mevlânâ Şâvûr'un biri Arapça diğeri Farsça güfteli irak, neva, pençgah, nihavend, vech-i hüseyinî, şehnâz, türkî hicaz, nihavend makamında olmak üzere yedi bestesi kaydedilmiştir.

Mevlânâ Şemsî, Kastamonu'ludur. Aynı zaman-

da kadılardan olduğu ifade edilir. İyi bir dinî tahsilinin ardından bir süre müderrislik yapmıştır. Bestekârlığı, müzik bilgisi ve eserlerini bestelemesi sebebiyle Fatih ve II. Bayezid dönemi şairlerinden Necatî, takdir ettiği bu şahıstan "Şems-i Edvarî" olarak bahsetmiştir. Kınalızâde kendi zamanında bu şairin ününün unutulduğunu belirtir. Mevlânâ Şemsî'nin bestelediği iki Farsça güfteli, bahrinazik bir amel ile evsat usulde neva şebkârî'si olmak üzere iki bestesinin var olduğu bilinmektedir.⁽⁹⁾

Sâgarî: Aydınlı Şemseddin Nahîfî'nin arkadaşı olan şairin mahlası Sagarî idi. Saz ilmini Ali Pürtük'ten almış olan Sagarî'nin kopuz çal-mada maharetinin kıskanılacak derecede yüksek olduğundan ve meclistikleri hemen havaya soktuğundan bahsedilmektedir. Fâtih'ten sonra II. Bayezid saltanatını idrak eden Sagarî, Yavuz Sultan Selim'in saltanat yıllarında 90 yaşlarında iken 1520 (926) yılında ölmüştür. Edirne'de gömülüdür.⁽¹⁰⁾ *Sicill-i Osmânî*'de Fâtih dönemi kurrallarından⁽¹¹⁾ yani kıraat çeşitlerini bilerek güzel Kur'ân okuyanlardan olduğu belirtilir. Bu bilgiden yola çıkarak Sagarî'nin Medrese eğitimiyle birlikte kıraat dersi aldığını, bir süre kıraat dersleri verdiğini söylemek de mümkündür.

Senâî: Kastamonulu olup Fâtih Sultan Mehmed devri şairlerindendi. Duâhan ve Farsça bilen bir "hânende-i hoş elhan"⁽¹²⁾ olduğunun belirtilmesinden medreselerde Farsça öğrendiği ve bir süre medreselerde eğitim yaptığı anlaşılmaktadır.

Şemseddin Nahîfî: Mevlânâ Şems-i Nahîfî veya Şems-i Rumî memleketi Aydın'da aldığı bilgilerden sonra bilgi ve görgüsünü arttırmak için yolculuğa çıkmış, II. Murad'ın saltanat yıllarında (1421-1444) İran'a ve Arabistan'a gitmiştir. Tebriz ve Bağdat şehirlerine uğrayıp çeşitli alimlerden ders almış, Arap ve Fars dillerini edebi sanatlarıyla öğrenmiş, müzik ilminde yeteneğini geliştirmiştir. Nahîfî Şems-i Rumî daha sonra Anadolu'ya dönmüş mûsikîdeki mahareti sebebiyle Fâtih Sultan Mehmed'in sarayına girmişti. Nahîfî Şems-i Rumî, zaman zaman mûsikîşinas arkadaşları Sagarî ve Edirneli Kazzaz Ali ile bir araya gelip fasıllar yapardı. Ancak Nahîfî Şems-i Rumî yaptığı bir hatadan dolayı Fâtih Sultan Mehmed'in sarayından uzaklaştırılmıştır. Şems-i Rumî bundan sonra Bursa'ya yerleşmiş, insanlardan uzak yaşayarak müzik öğrenmek isteyenlere ders vermiştir. 1494 (900) yılı civarında yani II. Baye-

Resim 2; Kağıthane'de eğlence Bartlett (İstanbul, İTO, s.164)

zid'in saltanatının ortalarında ölmüştür. Nahîfi Usta Şems'in müzik hakkında bir eseri vardır.⁽¹³⁾ Bu eserden anlaşıldığına göre Nahîfi Usta Şems'in küll-i külliyyat bestesi, hicaz, çargah (2 adet), nühüft, gerdaniye (2 adet), buselik (2 adet), karcıgar, neva-şebkari, zavil (2 adet), acem, sünbüle makamlarında Arapça ve Farsça ondört bestesinin güfteleri bilinmektedir.⁽¹⁴⁾

Bildirim amacı Fatih zamanında müderris müzisyenlerden sözetmekti. Yukarıda adlarını andığımız müderris musikîşinasların besteleri bazı güfte mecmualarında kayıtlıdır. Bu güfte mecmuaların incelenmesi bestelerinin sayısını artıracaktır.

EK: Mehmed b. Sufi Seyyid Ahmed'in Mecmua'sında müzik:

(Süleymaniye ktp., Carullah ef., No.2114 /9, vr. 58b- 60a)

Türk müzik teorisi ile ilgili eserlerin yayınlanması bu sahadaki boşluğun bir an evvel tamamlanması anlamına geldiğinden bu tür eserlerin yayınlanmasının önemine değişik yazılarında dikkati çekmişim. Hatta müzik teorisi alanında eserleri bilinmeyen Derviş Halil, Çengi Yusuf Dede, Hasan Sezayi Gülşeni'nin eserlerini yayınladım. Türk müzik teorisi ile ilgili eserlerin bir kısmı Arapçadır. Şimdi inceleyeceğimiz eser de Arapça küçük bir kitapçiktir. Bu yazmanın kütüphane kayıtlarında yazarı Nasruddin Muhammed Tusi olarak görülmektedir.

Bu eserin dış tenkidi yapıldığı zaman aslında içinde bulunduğu küçük boy mecmuanın çeşitli eserlerden oluştuğu görülmektedir. Mecmuadaki bu kitapçıkların ilki Necmeddin Daye'nin bir risalesidir. Ardından İbn Sina'nın bir risalesi gelmektedir. Nasruddin Muhammed Tusi'nin de astronomi ile ilgili burcları anlatan Farsça manzum bir risalesi (vr. 99a) vardır. Buradan mecmuanın birden fazla küçük kitapçıkları kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu da eserin yazıldığı devirde eğitim veren müderris olan bir kişinin kendisi için oluşturduğu mecmualardan biri olduğunu göstermektedir. Mecmuanın mevcut olandan daha kalın olduğu içerdeki sayfa atlamalarından –mesela vr. 48'den 93'e atlaması- anlaşılmaktadır. Mecmua bu anlamda eksiktir. Eldeki mecmuanın sonu ay, gün ve burclarla ilişkilerinden bahseden bir metinle sona ermektedir. XV. Yüzyıl kağıtlarının çoğunda olduğu gibi mecmuanın kağıtlarında su damgasına/ filigrana rastlanılmamıştır.

Mecmuanın üzerinde bulunan kayıtlardan, mecmuanın başında ve sonunda Fatih Caminin kütüphanesine ait olduğuna dair birer büyük mühür vardır. İç kapakta yer alan bir nota Veliyyüddin Carullah Efendi'nin 1123/1711 tarihli bir notu yer almaktadır (vr. 1a). Mecmuanın vr. 93'de başlayan risalenin sonunda Muhammed b. Sufi Seyyid Ahmed tarafından 877/1472'de yazıldığına dair ferağ kaydı olmakla birlikte (98b), en sonunda sayfa kenarlarında yazıyla 881/1476 ve 882/1477 tarihleri de görülmektedir. Bütün bu bilgilerden mecmuanın Fatih medreselerinde eğitim veren Mehmed b. Sufi Seyyid Ahmed tarafından değişik tarihlerde kendisi için, Fatih Sultan Mehmed zamanında oluşturulduğu, uzun süre Fatih Cami kütüphanesinde kaldığı, daha sonra Veliyyüddin Carullah kütüphanesine geçtiği anlaşılmaktadır.

Mecmuanın içinde yer alan müzik teorisi ile ilgili kitapçık vr. 102b'de başlayan, vr. 104a'da biten dört sayfadır. Daha sonra yapılan sayfa numarası düzeltmesi ile vr. 58b- 60a olmuştur. Yazısı harekesiz nestalik olup, diğer kitapçıkların yazıları ile uyumlu olması, yazarın Mehmed b. Sufi Seyyid Ahmed olduğunu, metnin Farsça ve Arapça olması yazarın da bu dilleri bildiğini göstermektedir. Metinden yazarın, müzikle ilgili en azından Safiyyüddin ile Abdülkadir Meragi'nin eserlerini kaynak olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Tercümesi yapılan aşağıdaki müzikle ilgili metin Arapça ve Farsça olmak üzere iki ayrı dilden oluşmaktadır. Arapça kısmı dört fasıl, Farsça kısmı bir giriş ve bir fasıldır. Eserin tamamı toplam altı konudan bahseden altı fasıldır. Bu fasıllarda sırasıyla 12 şed, 6 avaze, mürekkep makamlar, vuruşlar (darblar) ve buudlardan (aralıklar) bahsedilmektedir. Musiki ile ilgili iki yaprak yazmanın sonunda, buradaki bilginin Safiyyüddin edvarından alındığı belirtilmişse de biz, Safiyyüddin edvarının tamamen Arapça olduğunu biliyoruz. Bu durumda bu metin Abdülkadir Meragi'nin Farsça edvar şerhinden özetle alınmış olabilir. Gerçekten de Safiyyüddin de eserine 12 makam, altı avazeden (bk. 9. fasıl), darblardan (bk. 13. fasıl) sözetmekle birlikte, buradaki cümleler aynen Safiyyüddin edvarında yer almamaktadır. Bazı bilgilerde farklılıkların

(13) *Mecmua-i Güfte -2*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 1002; Paris Bibliotheq nationale, nr. 290, 278 vr.

(14) *Mecmua-i Güfte -2*, vr. 57a, 58a, 58b, 59b, 62a, 68b, 73a, 74a, 77a, 116b, 117a, 118a, 121b, 129b

Resim 3; Eski Bayramlar (Asırlar Boyunca İstanbul, Haluk Y. Şehsuaroğlu, s.76)

görülmesi çeşitli şüpheleri akla getirmektedir. Mesela bozork için elimizdeki metinde "75. dairedir" yazmasına rağmen Safiyyüddin 70. dairedir demektedir (Uygun, *Safiyyüddin*, çev. s. 93). Bu eserin Fatih zamanında bir müderrisin müziğe olan ilgisini göstermesi, daha sonra yazılan edvar kitaplarına kaynaklık etmiş olması açısından önem taşımaktadır.

Yazmadaki (Süleymaniye ktp., Carullah ef., No .2114/9, vr.58b- 59b) Arapça ve Farsça metnin çevirisi:

Bismillahirrahmanirrahim ve bihi-nesta'in.

İnsanı yaratıp tabiatına rükünlere meyli yerleştiren Allah'a hamdolsun. Adnanoğulların'dan seçilen ve bütün insanlığa gönderilen Hazreti Muhammed ile onun iyilik ve kerem sahibi olan âline salat olsun. Eserin burası zamanımızda ki musiki ilmi ve onun ıstılahları hakkında faydalı bir kısımdır.

Burada, doğru matematik hesaplara ve selim tabiate uygun olmayan başkalarının anlamasının mümkün olmadığı, zamanımızda uygulanan oniki şed ve altı avazeden bahsedilmiştir. Bu bilgileri Allah'ın izniyle geçmiş devirlerde yaşayan alimlerden okuduk. Bununla birlikte mülayim yakın ve zaid rükünlerden terkibler de yapılmıştır. Müzik çalgı (Tarab) ilmi iki kısma ayrılır: Nağmeler ve vuruşlar.

1. Fasl: Oniki şed hakkındadır. Bunların en üstünü, buudların en üstünü olan el-bu'd bi'l-erbaa'dır (dörtlü). Bir şarkının tamamını ancak bu ölçüyle okumak doğru olur.

Bütün şedler ve avazeler içinde bu'd bi'l-erbaa'yı ihtiva eden başka bir makam yoktur. Bunun için "sahih/ doğru" diye isimlendirilir. Sanki bu bir ağaçtır ve diğer bütün rükünler bu ağaçtan doğar. Bunların tamamı 45 tanedir, bunların sekiz nağmesi meşhur olarak bilinir. ve... ve yarım daireyle açıklanır. Böylece bilinen dokuz nağme olur.

Yarım daire / erbaa (4) / erbaa (4) 44. (Dairedir), ve 5'li ve 4'lü olarak açıklanır.

Zengule: 8 nağmedir, 42. dairedir, dörtlütünden oluşan bir daire olarak tanımlanır.

Ve bozork: bozork (büyük) diye isimlendirilmiştir, çünkü bütün şedler ve avazeler üçlü, dörtlü ve beşli diye anlatılır. Yalnız bozork altılı diye açıklanır. 75. dairedir, dokuz nağmedir.

Kuçek (59. dairedir): aynı zamanda ziref-kend'dir. Dairesi hesapla tamamlanır. 59. dairedir, dokuz nağme bilinir. 6 nağmenin yarısı olan 3 nağmenin dairesi olarak beyan edilir.

Irak: 7 nağme bilinir. 3,5 olarak beyan edilir ve dairesi 6'dır.

Rehavi (65. dairedir): 8 nağme, 4,5 olarak beyan edilir ve dairesi 4'lüdür.

Hicazi (54. dairedir): 8 nağme 4,5 olarak bilinir ve dairesi 4'lüdür.

Hüseyni (53. dairedir): 8 nağme 4,5 olarak bilinir ve dairesi 4'lüdür.

Uşşak: onun benzeri yoktur uşşaktan ve benzerlikten oluşan mücerredden başka rastın bütün rukunlarını taklit eder. 8 nağme 4,5 olarak bilinir ve dairesi 4'lüdür (vr.58b).

Buselik (27. dairedir): 8 nağme, 4,5 olarak bilinir ve dairesi 4'lüdür.

Neva (14. dairedir): 8 nağme, 4,5 olarak bilinir ve dairesi 5'lidir

2. Fasl: Devirlerin doğruluğuna göre ittifa-ki beraber olan sahibinden başkasıyla uyuşmayan avazların bütün şedlerinden doğan avazlar hakkındadır. ki bu makamlar bu diziler olmadan mümkün değildir. Bunlar 6 avazdır.

Gerdaniye: İsfahandan ve buselik makamlarından doğmuştur. 9 nağmedir.

Selmek: zengüle ve uşşak makamlarından doğmuştur ve 8 nağmedir.

Gevaşt: ziref-kend ve hicaziden doğmuştur, 9 nağmeye yükseltilmiştir.

Şehnaz: bozorktan doğmuştur.

Maye: irak ve nevanan doğmuştur.

Nevruz: rast ve hüseyniden doğmuştur.

3. Fasl: uyumlu ve zevk veren rukunlardan mürekkep makamlar. Bunlar zamanımızda uygulandığını bildiğiniz üzere çoktur.

Dugah: rast, isfahan, hicazi,rehavi, maye, ziref-kend, nevrus.

Muhayyer: hüseyni, nevrus üzerine nevrus, 9 nağme.

Nühüft: nevrusdan hicaza 9 nağme.

Uzzal: segahtan hicazi ve çarğah ve hicaziye, 9 nağme.

Müberka: eskiler "dilül-gevaşt" diye isimlendirdiler, gevaşt- rehaviden oluşur.

Nikrizi (Nirizi): hicaziden, rast, neva ve diğerleri.

Segah: üçüncü rast.

Çeharğah: dördüncü rast.

Resim 4; Deniz Şenlikleri (S. Yerasimos, İstanbul, 2000 s.336)

Pençgah: beşinci rast, zengülenin biraz zayıfı.

Rehavi, ısfahan ve nevrüz üzerine rast makamlar.

Bunlardan başka mürekkepler çoktur (vr. 59a).

4. Fasil: vuruşların çeşitleri hakkındadır. İki kısımdır: Uzun ve kısa. Uzun olan asıldır. O da sakilü'l-evvel'dir. 24 zamanlıdır. Zaman, insan nefesinden çıkabilecek en az şeyden ibarettir.

Tek zaman için te, iki zaman için ten, 3 zaman için tenen, 4 zaman için tenenen. Bu misal üzere daha da türetilir.

24 (duhul) dahili daire adededir. Darbin neveleri: yarısı remel-i sakil diye isimlendirilir. Dairesinin adedi 12 zamandır. Dörtte biri hafifü'r-remel'dir. Aynı şekilde tahrir yoluyla 6 zamanlı ortaya çıkarılabilir. Darb, 6 zamanlıdır. Asıl kısa olan hafif-i remel diye isimlendirilir. 16 tane duhul'ü vardır. 5 darbin yarısı ferileridir. Dairesi 8 zamanlıdır. Dörtte biri hafifü'l-hafiftir. 4 zamanlıdır (vr. 59b).

5. Bismillahi ve bihi'l-avn

Bilesin ki Allah sana ve bize lutfu ile yardım etsin.

Musiki ilmi latif bir ilimdir ve yunanca bir kelimedir. Bu ilim nağmelerden ve usullerden ibarettir. Onu 36 bölüme ayırmışlardır. Bu ilime uygun olmayan birçok insan gördük ki bu ilmi öğrenmek için gayretleri yorgunluk ve zahmetten başka bir şeye yaramadı.

Ve bu 36 kısma dokuz buud koymuşlardır. Ve buud iki nağme arasında bir devirdir. Ve bir nağmeye kendi başına tiz veya pest (nerm: yumuşak) denilemez, ancak bir diğerine kıyasla denilebilir.

Bu dokuz buuddan üç buuda eb'ad-ı suğra (küçük aralıklar) denilir, bu elif-be dir.

Ve diğer üç buuda eb'ad-ı vusta (orta aralıklar) denilir, bu da elif-cim dir. Bunun adına buud bil-erbaa (dörlü aralık) da dediler.

Ve elif-ya ise adı buud bil-hamse, ve elif-be-ha'nın adını bu'd bil-kül erbaa vel-hams koydular. Elif-na-be-ha'dan buud bil-kül merreteyn olur. Ve ancak bir uddan nağmeler ve eb'ad bilenebilir.

6. Fasil: usul, zamanlar ve eşit zamanları ancak doğru yaratılışlı insanlar anlayabilirler. Aksi durumda olanlar hiç fayda görmemişler, sadece zahmet çekmişlerdir.

Usulü beş kısma ayırmışlardır. Hafif, sebeb-

i sakil, veted, fasıla-i suğra ve fasıla-i kübra (vr.59b).

Sebeb-i hafif iki harften olur: biri harekeli, biri sakin.

Sebeb-i sakil iki harften olur: her ikisi harekeli (harftir).

Veted üç harften olur: ikisi harekeli biri sakin olmak üzere tenen gibi.

Fasıla-i suğra dört harften olur: üçü harekeli, biri sakin olmak üzere tenenen ten gibi. Asıl olanlar tamam oldu.

Bunlardan doğanlar mürekkebdir.

Darb-ı sakil, dört fasıla-i kübra'dan mürekkebdir: tenenen ten (4 kere) ten sayısı yirmi-dörttür.

Darb-ı hafif'in adedi onbeştir, dört veted ve iki sebeb-i hafif'den mürekkeptir: Tenenen tenenen ten (2 kere).

Darb-ı remel'in adedi on ikidir: tenenen ten (2kere) gibi.

Darb-ı hezec'in adedi altıdır. Darb-ı remel'in yarısıdır: tenenen ten gibi.

Darb-ı muhammes: darb-ı hafif'in yarısıdır, adedi sekizdir: tenenen ten gibi.

Darb-ı türki, adedi ondur: tenenen ten, tenenen gibi. Ve darb-ı türkinin yarısının adedi beştir: tenenen ten gibi.

Çehardarb'ın dairesinin adedi yirmi dördür. Aynen darb-ı sakil gibi. Fakat vuruşta farklılık vardır.

Darb-ı..... (on berna?) fasıla-i evveldir ve onbeş vuruş yaparsın ve sedarb-ı diğer sayıları bakidir (?): tenenen ten (4 kere) gibi.

Ve çardarb kırk adettir: Tenenen ten (8 kere)

Darb-ı verşan onaltı adettir. Sayısı darb-ı hafif gibidir. Buna darb-ı kadim de derler. Fakat vuruşta farklılık vardır: ten tenen tenen tenenen tenen

Darb-ı fadla (fasıla?) nın adedi yirmidir. Darb-ı türki gibidir. Ve ona daire bulamışlardır. Fakat sanat ehli onu ses (avazı) üzere vuruşlarını taksim (kısmet-i darb) etmiştir: ku ku ku ku ku ve tenen tenen tenenen tenenen tenenen gibi. Bu takdiri ağızdan yapmışlardır. Hace Safiyyüddin Abdülmün'in (rahmetullahi aleyh) edvarından (vr.60a).

Resim 5; Osmanlı dönemi müzisyenleri ve musiki aletleri, minyatür (İstanbul'u İstanbul Yapıncılar, Yazıcı, 2001, İstanbul)

